

عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه مردم محلی
مورد مطالعه: دهستان سردابه شهرستان اردبیل
وکیل حیدری ساربان^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۸/۱۴

چکیده

توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی داشته و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی باشد و از طرف دیگر وسیله‌ای برای تحرک رشد اقتصاد ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی به حساب آید. هدف این مقاله عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه مردم محلی دهستان سردابه از توابع شهرستان اردبیل می‌باشد. در مرحله نخست، عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی محدوده مورد مطالعه، از دیدگاه نخبگان محلی با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته مورد شناسایی قرار گرفت. برای نیل به این مقصود، با ۳۵ نفر از ساکنان منطقه مورد مطالعه که دارای تحصیلات دانشگاهی با حداقل مدرک تحصیلی فوق دیپلم بودند، مصاحبه‌های جداگانه‌ای به عمل آمد. در مرحله دوم تحقیق، برای شناخت و تحلیل دیدگاه اجتماعات روستایی و میزان توافق نظری آنها با نتایج مرحله نخست، ۳۳ علت شناسایی شده مبنای طراحی پرسش‌نامه به روش لیکرت، قرار گرفت. گفتنی است جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، شامل کل روستاییان بالای ۱۵ سال ساکن در مناطق روستایی دهستان سردابه از توابع شهرستان اردبیل می‌باشد (N=۱۶۷۳۹)، که از این میان تعداد ۳۷۶ نفر با استفاده از فرمول کوکران به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. روایی صوری پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان مورد تایید قرار گرفت. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه صورت گرفت و با داده‌های کسب شده و استفاده از فرمول ویژه کرونباخ آلفا در نرم افزار SPSS، پایایی بخش‌های مختلف پرسش‌نامه تحقیق ۰/۸۵ الی ۰/۹۱ بدست آمد. در نهایت نتایج تحقیق نشان داد که بین تمامی مولفه‌های تحقیق (آموزشی و تبلیغاتی، حمایت طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت، تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی جمعی و سرمایه روان‌شناختی و تقویت مشارکت) با بهبود توسعه گردشگری روستایی رابطه وجود دارد. و در خاتمه، بر اساس نتایج تحقیق پیشنهادات کاربردی ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: توسعه روستایی، عوامل بهبود گردشگری، گردشگری روستایی، دهستان سردابه، شهرستان اردبیل.

۱ دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (parlaheid@gmail.com)

مقدمه

گردشگری به عنوان ابزاری توانمند، امروزه نقش غیر قابل انکاری در تغییر و شکل‌دهی محیط پیرامون دارد و می‌تواند جریان کار و فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را هدایت و در این اثنا، با برنامه‌ریزی و مدیریت عقلایی، سود سرشاری را نصیب شهرها و دولت‌ها کند (خسروی، ۱۳۸۶: ۵۴) و گردشگری به مجموعه فعالیتی اطلاق می‌شود که در جریان مسافرت یک گردشگر اتفاق می‌افتد. بررسی متون مربوطه نشان می‌دهد گردشگری روستایی، نتیجه یک مفهوم فراگیر از گریزهای شهری است که در سیطره سرمایه‌داری، رهیافت پساوردیسم را در عبور از نگرش تک‌محور در نواحی روستایی در قالب کنش‌پذیری اقتصادی-اجتماعی که می‌تواند زمینه ساز درآمد و اشتغال باشد، درهم آمیختگی با صنعت زمین‌داری به اجرا می‌گذارد (مافی و همکاران، ۱۳۸۷). این فرآیند شامل هر فعالیتی از قبیل برنامه‌ریزی سفر، مسافرت به مقصد، اقامت، بازگشت و حتی یادآوری خاطرات می‌باشد (موسوی، رضائیان، ۱۳۸۵: ۳۲). به باور شوپرت (۲۰۱۰)، گردشگری روستایی راهبردی کلیدی در توسعه منطقه‌ای محسوب می‌شود. به اعتقاد فونس (۲۰۱۵)، گردشگری روستایی به مثابه یک تیپ جایگزین گردشگری با اهداف پایداری به حساب می‌آید. به زعم زو (۲۰۱۶)، گردشگری روستایی تاثیر محلی داشته و فعالیت کوچک مقیاس محسوب می‌شود. به اعتقاد ماسرو (۲۰۱۶)، گردشگری روستایی به علت تطبیق‌پذیری بالا نقش موتور محرکه توسعه اقتصادی پایدار را در مناطق روستایی بازی می‌کند. لائو همکاران (۲۰۱۳)، چنین استدلال می‌کند که گردشگری روستایی در پاسخ به دو عامل مهم توسعه پیدا کرده است که عبارتند از: کاهش فعالیت‌های سنتی روستایی به ویژه کشاورزی و تغییرات جمعیتی متوالی از منظر کاهش نفوس و تخلیه جمعیت و نیاز به متنوع ساختن تولید گردشگری و فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی. بررسی اسناد و مدارک حاکی از این واقعیت است که گردشگری روستایی می‌تواند از عوامل متعدد اجتماعی، ساختاری، زیربنایی و آموزشی تاثیر پذیرد و با توجه به این که، کشور ایران از حیث جاذبه‌های فرهنگی، هنری، قومی، اجتماعی، تاریخی و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره شگفت‌انگیزترین ممالک جهان به شمار می‌آید و هم‌چنین با عنایت به این که حدود ۲۸/۵ درصد جمعیت روستایی ایران طبق سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۹۰) در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، کشاورزی نمی‌تواند به تنهایی اشتغال و درآمد کافی را برای جمعیت روستایی فراهم آورد، بنابراین، گسترش گردشگری به عنوان یک راهبرد جدید در زمینه توسعه روستایی در ایران می‌تواند ایفای نقش نماید (اکبری سامانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۰) و نیز، در این میان، شهرستان اردبیل با داشتن فاکتورهای مختلف از شهرستان‌های مهم در جذب گردشگری است. منطقه گردشگری سردابه نیز به علت قرار گرفتن در دامنه شرقی کوه سبلان و برخورداری از محیط طبیعی بکر و کوهستانی، داشتن مراتع سرسبز، آب‌گرم‌های متعدد، آبشار معروف سردابه و به خصوص هوای پرنشاط و خنک در تابستان و سرد و برفی در زمستان، نقش درخور توجهی را در جذب گردشگری دارد و با توجه به این که در دهه‌های اخیر فعالیت‌های کشاورزی روستاهای شهرستان اردبیل به علت وقوع خشکسالی‌های متمادی و پایین

بودن میزان بهره‌وری ضعیف شده است، بنابر این توسعه گردشگری در روستاهای آن می‌تواند نیروی کار آزاد شده از بخش کشاورزی را در خود متمرکز نماید و اقتصاد جدیدی را برای روستاهای این منطقه تعریف کند. به طوری که افزایش درآمد روستاییان زمینه‌ای برای کاهش مهاجرت به شهرها می‌شود. این نوع گردشگری علاوه بر ایجاد اشتغال و افزایش درآمد، سبب افزایش خدمات و امکانات روستایی، تسهیلات و زیرساخت‌های مورد نیاز نواحی روستایی می‌گردد و این امر می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار و عدالت اجتماعی در این منطقه شود قابل ذکر است با توجه پتانسیل‌های بالای گردشگری روستایی شهرستان اردبیل به ویژه روستاهای دهستان سردابه، می‌توان با توسعه گردشگری روستایی زمینه مناسبی برای کاهش مهاجرت، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، بهبود زیرساخت‌ها و محیط زیست روستاهای منطقه مورد مطالعه ایجاد کرد.

موضوع مورد مطالعه در این مقاله بررسی عوامل بهبود گردشگری روستایی از دیدگاه ساکنان محلی است. عوامل گوناگونی بی‌تردید در بهبود گردشگری روستایی دخالت دارند که نبود آنها بهبود توسعه گردشگری روستایی را با چالش‌های عدیده‌ای مواجه می‌سازد. بر همین اساس، شناسایی عوامل و عناصر بهبود توسعه گردشگری روستایی از پیش‌شرط‌های اساسی در جهت برنامه‌ریزی توسعه روستایی و توسعه ملی به شمار می‌رود و نقش بالایی در برنامه‌ریزی راهبردی دولت‌ها در مناطق روستایی خواهد داشت. هم‌چنین بررسی‌ها و مطالعات میدانی نگارنده در نواحی روستایی شهرستان اردبیل حاکی از آن است که میزان توسعه گردشگری روستایی شهرستان اردبیل در سطح پایینی قرار دارد که می‌توان با گسترش امکانات رفاهی و خدماتی، توانمندسازی روستاییان، تقویت زیرساخت فیزیکی، حمایت دولت از گردشگری روستایی، تقویت زیرساخت قانونی، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری، تقویت زیرساخت اقتصادی، ثبات در سیاست‌های دولت، تدوین یک برنامه جامع گردشگری، تقویت فرهنگ پذیرش، اهتمام به تبلیغات کافی، ارتقای دانش گردشگری روستاییان، توانمندسازی روان‌شناختی، تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی، شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری روستایی، توانمندسازی روان‌شناختی، آموزش آداب و رسوم روستاییان به گردشگران، ارتقای امنیت اجتماعی، بهبود باور و نگرش و ... به بهبود توسعه گردشگری روستایی مساعدت کرد به این خاطر این تحقیق به دنبال آن است که این سؤال را مورد بررسی و کاوش قرار دهد: که عوامل بهبود گردشگری روستایی شهرستان اردبیل کدام عامل می‌باشد؟ به همین خاطر ابتدا مبانی نظری عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و سپس با ارائه مدل مفهومی عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی بررسی گردیده است و از آنجایی که در استان اردبیل تاکنون مطالعه خاصی در خصوص عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی صورت نگرفته است به همین خاطر مقاله حاضر در راستای بررسی عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی شهرستان اردبیل می‌باشد.

مبانی نظری

اخیرا گردشگری به منزله یک عامل مهم در ایجاد اشتغال، سرمایه‌گذاری و توسعه منطقه‌ای و ایجاد انگیزش در اقتصاد عمومی تلقی می‌شود. علاوه بر این گردشگری صنعتی کاربر است که اشتغال افرادی با مهارت‌های گوناگون و در سنین مختلف را فراهم می‌آورد و از این رو، یکی از راه‌های غلبه بر بیکاری است. (میرزایی، ۱۳۸۸: ۵۰). بلاک استاک^۱ (۲۰۰۷)، بر عقیده هستند گردشگری علاوه بر ایجاد مزایای نسبی برای مناطق عقب مانده و کشورهای در حال توسعه می‌تواند به عنوان ابزار توسعه محسوب شود. مضاف بر این رشد جمعیت و افزایش جمعیت جوان کشور در چند دهه اخیر لزوم توجه به راهکارهای جدید برای ایجاد اشتغال را نمایان می‌سازد. بهره‌گیری از توان‌های گوناگون گردشگری در راستای ایجاد درآمد و اشتغال را می‌توان یکی از همین راهکارها دانست (میرزایی، ۱۳۸۸: ۵۰). افزون بر این گردشگری را باید محصول جدید نقدینه‌ساز درآمد، که با توزیع مجدد و به جریان انداختن بیشتر و سریع‌تر پول و ایجاد اشتغال و به عنوان راه علاج بسیاری از جوامع (روستایی) که با مشکلات اقتصادی روبرو هستند دانست (زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳۴).

بررسی اسناد نشان می‌دهد در جهان پرتلاطم کنونی، روستاها به کانون تردد انسانهایی بدل شده‌اند که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و زندگی ماشینی، به روستاها سفر می‌کنند. امروزه، با توجه به دامنه تقاضا و نیازهای محیط روستایی، گردشگری روستایی رو به توسعه گذاشته است و روز به روز بر اهمیت و جاذبه خاص آن افزوده می‌شود (حیدری ساربان، ۱۳۹۰) و گردشگری روستایی به مجموعه فعالیت‌ها و خدماتی گفته می‌شود که توسط کشاورزان، مردم و دولت‌ها برای تفریح و استراحت گردشگران و هم چنین جذب گردشگران در نواحی روستایی صورت می‌گیرد (مهدوی، ۱۳۸۲: ۱۸). هم چنین گردشگری روستایی عبارتست از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های روستایی و پیرامون آنها که در بردارنده آثار مثبت و منفی برای محیط زیست روستا، انسان و طبیعت می‌باشد (مطیعی لنگروی، ایمانی، ۱۳۸۵: ۱۰) و نیز، گردشگری روستایی به عنوان یک کارکرد فراساختاری می‌تواند از طریق مشارکت و وابستگی به سایر بخش‌های اقتصادی و فرهنگی جامعه گسترش و تداوم یابد و به نوبه خود در رشد و تعالی روستا و بالطبع گره خوردن آن با توسعه ملی نقش مهمی در توسعه کشور ایفا کند. (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰). در این راستا، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به گردشگری به عنوان «صنعتی» که ثبات اقتصادی و جمعیتی را برای جوامع روستایی به دنبال دارد، می‌نگرند و بسیاری گردشگری را به عنوان عنصر لازم برای حرکت به سوی اصلاح مناطق روستایی می‌دانند و از گردشگری به عنوان راهبردی که می‌تواند با توجه به اثر بخشی خاص خود به جوامع روستایی حیات دوباره بدهد و آنها را پا برجا نگه دارد، یاد می‌کنند (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۷). با این اوصاف گردشگری روستایی فعالیتی گردشگری در محیط روستا می‌باشد. یا در یک حوزه کاربردی وسیع‌تر، آن را «فعالیت گردشگری در یک حوزه غیر شهری تلقی می‌کنند که فعالیت‌های انسانی در آن (اقتصاد وابسته به زمین) غالبا در بخش کشاورزی است» (مهدوی و

1. Blackstock

همکاران، ۱۳۸۷:۴۳). در نهایت می‌توان گفت در زمینه ارتباط بین گردشگری و توسعه روستایی سه دیدگاه مطرح است. دیدگاه اول گردشگری را به مثابه راهبردی برای توسعه روستایی به کار می‌گیرد. در دیدگاه دوم، گردشگری به مثابه سیاستی برای بازساخت سکونتگاه‌های روستایی مورد توجه قرار می‌گیرد. در دیدگاه سوم، گردشگری روستایی به مثابه ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی مطرح است؛ این دیدگاه خواهان رشد بلند مدت گردشگری بدون اثرات مخرب بر زیست بوم های طبیعی است (رضوانی، صفایی، ۱۳۸۴).

بررسی متون گردشگری گویای این واقعیت است که با توجه به ویژگی بارز گردشگری روستایی به مثابه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری، می‌توان انتظار داشت که این صنعت از یک سو، به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت‌های روستایی و از سوی دیگر، به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند؛ و بدین ترتیب، فرصتی برای توسعه همه جانبه قلمداد شود (سقای، ۱۳۸۲: ۲). هم‌چنین گردشگری روستایی تنها فعالیتی است که می‌تواند در کنار فعالیت‌های کشاورزی سنتی و صنایع روستایی که به سرعت با کاهش اشتغال مواجه‌اند قرار گیرد، لذا این فعالیت می‌تواند فرصتی استثنایی برای احیای اقتصاد و تحرک نیروی انسانی و کار در مناطق روستایی و مناطق رو به افول ایجاد نموده و باعث شود که روستاییان علاوه بر فعالیت‌های روزمره خود، از منبع درآمد دیگری نیز بهره مند شوند (مطیعی لنگرودی و نصرتی، ۱۳۹۰: ۷۰). گتز^۱ و کارلسن^۲ (۲۰۰۷)، در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند رونق صنعت گردشگری در مناطق روستایی به ارتقای خود اثر بخشی، خودتعیینی، حفاظت محیط زیست، تقویت استفاده بهینه از منابع طبیعی موجود، حمایت از منابع فرهنگی و اجتماعی، حمایت از منابع زیست محیطی، ارتقای عزت نفس، احساس ارزش در میان جوامع روستایی، آگاهی به ارزش های فرهنگ خودی، تقویت صنایع دستی می‌انجامد. علاوه بر این، با استناد به متون توسعه، گردشگری روستایی منبع بسیار مهمی برای اشتغال نیروی کار غیر ماهر، به ویژه زنان و مهاجران فقیر روستایی است. این اشتغال می‌تواند در بخش‌های مرتبط با گردشگری نظیر صنعت و کشاورزی انجام شود. به علت اینکه بخش گردشگری نسبتاً کاربر است، بنابر این سرمایه‌گذاری در آن می‌تواند اشتغال گسترده‌تری را فراهم سازد. از سوی دیگر، با توجه به این‌که گردشگری روستایی می‌تواند تعداد زیادی شغل برای زنان و نیروی کار غیرماهر ایجاد کند، در نتیجه می‌تواند به توانمندسازی زنان و کاهش فقرای روستایی کمک فروان کند. (پاپ زن و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶). (افتخاری، قادری، ۱۳۸۱: ۳۳). یافته‌های علمی نشان می‌دهد گسترش صنعت گردشگری در نواحی روستایی به گسترش امور بازرگانی جدید (توسعه بازارهای محلی و...) گسترش و حمایت از تولیدات روستایی، همانند صنایع روستایی، محصولات خانگی و کشاورزی، بهبود زیرساخت‌های فیزیکی، ایجاد فرصت‌های ویژه برای نوآوری پیرامون تولید محصولات، ارائه خدمات اقتصاد محلی و... کمک می‌نماید (مهدوی، ۱۳۸۲: ۶۷). و هم‌چنین گردشگری روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمد، متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی

1. Getz

2. Carlsen

گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی رویه و بهینه‌سازی بهره‌برداری از زمین به توسعه روستایی پایدار کمک می‌کند. گفتنی است مطالعات متعددی در جهان و ایران درباره عوامل بهبود گردشگری روستایی صورت گرفته است که در ذیل به پاره‌ای از آنها اشاره می‌شود.

نتایج تحقیق کرمی دهکردی و همکاران (۱۳۹۱)، با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان چهار محال بختیاری» نشان داد که هفت عامل برنامه‌ریزی دولتی، مشارکت، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیط زیست، امنیت، آرامش و تبلیغات و سودمندی در مجموع ۷۲/۰۴ درصد واریانس عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در این استان را تبیین کرده‌اند. نتایج حاصل از پژوهش تقدیسی و همکاران (۱۳۹۳)، با عنوان «شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق روستایی» نشان داد که از دیدگاه متخصصان و کارشناسان حوزه گردشگری، توسعه زیرساخت‌ها و امکانات پیش‌نیاز گسترش گردشگری در مناطق روستایی شهرستان جیرفت، چندان رضایت‌بخش نیست و تفاوت معنی‌دار بین میزان رضایتمندی مشاهده شده نزد کارشناسان با میانه نظری یا میزان رضایتمندی متوسط وجود دارد. هم‌چنین بررسی‌ها نشان داد هرچند بین توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی این منطقه رابطه معنادار وجود دارد، اما توسعه گردشگری در شرایط کنونی نتوانسته است آن‌گونه که باید در توسعه اقتصادی مناطق روستایی این شهرستان، مؤثر باشد. نتایج پژوهش پاپ زن و همکاران (۱۳۸۹)، نشان داد فقدان امکانات زیربنایی و رفاهی، عدم درک صحیح روستاییان و مسئولان از گردشگری روستایی، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی روستا، فقدان شبکه اطلاع‌رسانی صحیح و بموقع و عدم حمایت و توجه دولت از مشکلات گردشگری روستایی در روستای حریر می‌باشد. بر طبق نتایج مطالعات عبدالمنافی و ازکیا (۱۳۹۰)، با عنوان «عوامل مؤثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت» مشارکت مردم و متصدیان مربوطه کشور در امر حفاظت محیط زیست جهانی، میراث فرهنگی و طبیعت، به عنوان یک عامل مؤثر می‌تواند به توسعه صنعت جهان‌گردی کشور کمک نماید و توسعه صنعت گردشگری نیاز به پیش شرط‌هایی در حوزه‌های مختلف دارد که از جمله این موارد می‌توان به آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری از طریق توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و تاریخی و مواردی از این دست در منطقه اشاره نمود. والفرد^۱ (۲۰۰۱)، بر این عقیده است بین توسعه ICT، توسعه حمل و نقل و راه‌ها با (توسعه تسهیلات و زیر بناهای گردشگری) با بهبود گردشگری روستایی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. به باور بردینهان^۲ (۲۰۱۲)، بین تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی، توانمندسازی روستاییان، تقویت زیرساخت فیزیکی، حمایت دولت از گردشگری روستایی و کاهش بوروکراسی اداری به منظور تسریع در پروژه‌های گردشگری با بهبود توسعه گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد. به زعم هال^۳ (۲۰۱۳)، متغیرهای تاثیرگذار در بهبود گردشگری

1. Walford

2. Briedenhann

3. Hall

روستایی در برگرفته توسعه و بهبود زیرساخت‌ها، تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی، زیاد بودن مراکز آموزشی، تقویت سیستم های ارتباطی و اطلاعاتی و تقویت زیرساخت فیزیکی می‌باشد. کروپر^۱(۲۰۰۹)، حمایت از تشکلهای تعاونی‌های مردمی در زمینه گردشگری روستایی، گسترش امکانات رفاهی و خدماتی و تنوع بخشیدن به فعالیت‌های گردشگری روستایی را از عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی می‌داند. به باور ترنوک^۲(۲۰۱۱)، بین کاهش مشکلات زیست محیطی، مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری روستایی، تقویت فرهنگ پذیرش و ثبات در سیاست‌های دولت و بهبود گردشگری روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد. ایلبری و همکاران^۳(۲۰۱۴)، کاهش تعارض بین جامعه محلی و گردشگران، یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری و توانمندسازی روستاییان را از دست‌آوردهای بهبود توسعه گردشگری روستایی می‌داند. به باور بندیک^۴(۲۰۱۴)، تدوین یک برنامه جامع، مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری و تقویت زیرساخت قانونی از متغیرهای تاثیرگذار در بهبود توسعه گردشگری روستایی می‌باشد. کیپولاری^۵(۲۰۱۰)، در مطالعات خود دریافت که بین بهبود توسعه گردشگری روستایی با زیاد بودن مراکز آموزشی، بهبود باور و نگرش و ارتقای دانش گردشگری روستاییان رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. فلیچر^۶(۲۰۰۷)، پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی پیرامون مزایای گردشگری، شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری روستایی و ارتقای امنیت اجتماعی را از متغیرهای تاثیرگذار در بهبود توسعه گردشگری روستایی می‌داند. مطالعات انجام شده توسط آرچر^۷(۲۰۰۵) نشان می‌دهد عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی تابعی از تقویت فرهنگ پذیرش، تقویت زیرساخت اقتصادی، ثبات در سیاست‌های دولت، برگزاری جلسات منظم با افراد محلی پیرامون گردشگری روستایی می‌باشد. کرومتن^۸(۲۰۰۷)، بر این عقیده است که بین بهبود گردشگری با مشارکت افراد بومی در جهت توسعه زیر ساخت‌ها و تجهیزات، مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری روستایی، ارتقای دانش گردشگری روستایی، اهتمام به تبلیغات کافی و تنوع بخشیدن به فعالیت‌های گردشگری روستایی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. دیک^۹(۲۰۱۰)، بر این باور است که عوامل بهبود توسعه گردشگری در مناطق روستایی عبارت است از: توانمندسازی روان‌شناختی، شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری روستایی، کاهش مشکلات زیست محیطی و تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی. دانیل^{۱۰}(۲۰۱۳)، یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی دقیق جهت شناسایی پتانسیل‌های مختلف گردشگری روستایی، ارتقای امنیت اجتماعی و زیاد بودن مراکز آموزشی را از متغیرهای تاثیرگذار در گردشگری روستایی می‌داند. حاصل کلام این که بررسی پیشینه تحقیقات محققان داخلی و خارجی نشان می‌دهد که عوامل بهبود توسعه گردشگری

1. Cropper
2. Tuernock
3. Ilbery
4. Benedk
5. Cipollari
6. Fleischer
7. Archer
8. Crompton
9. Dieke
10. Daniel

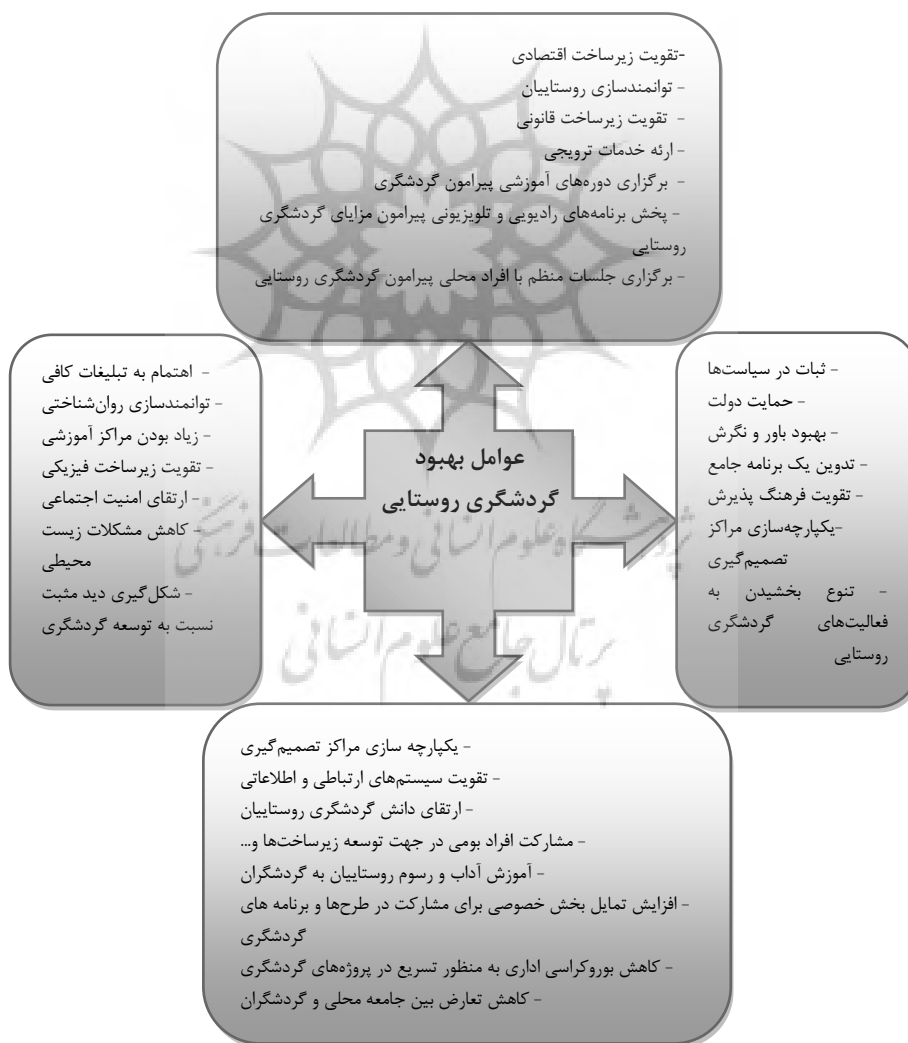
روستایی در برگرفته تقویت سیستم‌های اطلاعاتی و ارتباطی، گسترش امکانات رفاهی و خدماتی، توانمندسازی روستاییان، تقویت زیرساخت فیزیکی، حمایت دولت از گردشگری روستایی، تقویت زیرساخت قانونی، ثبات در سیاست‌های دولت، تقویت زیرساخت اقتصادی، تدوین یک برنامه جامع، تقویت فرهنگ پذیرش، تنوع بخشیدن به فعالیت‌های گردشگری روستایی، اهتمام به تبلیغات کافی، ارتقای دانش گردشگری روستایی، برگزاری دوره‌های آموزشی، توانمندسازی روان‌شناختی، کاهش مشکلات زیست محیطی، زیاد بودن مراکز آموزشی، ارتقای امنیت اجتماعی و می‌باشد که این تحقیق بالغو و برینگبرگ (۲۰۱۳)، بلیچ و همکاران (۲۰۱۶) و عبدالمنافی و ازکیا (۱۳۹۰) هم‌خوانی دارد. در نهایت متغیرهای تحقیق در خصوص عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی در جدول (۱) و چارچوب نظری با توجه به مرور ادبیات و پیش‌نگاشته‌های موضوع در شکل (۱) ارائه شده است.

جدول (۱): معرفی متغیرهای تحقیق در خصوص عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی

ردیف	متغیرهای تحقیق	مآخذ
۱	توسعه زیرساخت‌ها و امکانات، رضایتمندی و توسعه اقتصادی	تقدیسی و همکاران (۱۳۹۳)
۲	کاهش تعارض بین جامعه محلی و گردشگران، یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری و توانمندسازی روستاییان	ایلبری و همکاران (۲۰۱۴)
۳	تدوین یک برنامه جامع، مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری و تقویت زیرساخت قانونی	بندیک ^۱ (۲۰۱۴)
۴	یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی دقیق جهت شناسایی پتانسیل‌های مختلف گردشگری روستایی، ارتقای امنیت اجتماعی و زیاد بودن مراکز آموزشی	دانیل (۲۰۱۳)
۵	توسعه و بهبود زیرساخت‌ها، تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی، زیاد بودن مراکز آموزشی، تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی و تقویت زیرساخت فیزیکی	هال (۲۰۱۳)
۶	تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی، توانمندسازی روستاییان، تقویت زیرساخت فیزیکی، حمایت دولت از گردشگری روستایی و کاهش بوروکراسی اداری به منظور تسریع در پروژه‌های گردشگری	بردیدنهان (۲۰۱۲)
۷	برنامه‌ریزی دولتی، مشارکت، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیط زیست، امنیت، آرامش و تبلیغات و سودمندی	کرمی دهکردی و همکاران (۱۳۹۱)
۸	کاهش مشکلات زیست محیطی، مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری روستایی، تقویت فرهنگ پذیرش و ثبات در سیاست‌های دولت	ترنوک (۲۰۱۱)
۹	فقدان امکانات زیربنایی و رفاهی، عدم درک صحیح روستاییان و مسئولان از گردشگری روستایی، کمرنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی روستا، فقدان شبکه اطلاع رسانی صحیح و بموقع و عدم حمایت و توجه دولت	پاپ زن و همکاران (۱۳۸۹)
۱۰	مراکز آموزشی، بهبود باور و نگرش و ارتقای دانش	کیپولاری (۲۰۱۰)
۱۱	توانمندسازی روان‌شناختی، شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری روستایی، کاهش مشکلات زیست محیطی و تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی	دیک (۲۰۱۰)

ردیف	متغیرهای تحقیق	مآخذ
۱۲	حمایت از تشکلهای تعاونیهای مردمی در زمینه گردشگری روستایی، گسترش امکانات رفاهی و خدماتی و تنوع بخشیدن به فعالیتهای گردشگری روستایی	کروپر (۲۰۰۹)
۱۳	پخش برنامههای رادیویی و تلویزیونی پیرامون مزایای گردشگری، شکلگیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری	فلیچر (۲۰۰۷)
۱۴	مشارکت افراد بومی در جهت توسعه زیرساختها و تجهیزات، مشارکت روستاییان در برنامههای گردشگری روستایی، ارتقای دانش گردشگری روستایی، اهتمام به تبلیغات کافی و تنوع بخشیدن به فعالیتهای گردشگری	کرومتن (۲۰۰۷)
۱۵	تقویت فرهنگ پذیرش، تقویت زیرساخت اقتصادی، ثبات در سیاستهای دولت، برگزاری جلسات منظم با افراد محلی	آرچر (۲۰۰۵)
۱۶	ICT، توسعه حمل و نقل و راهها با (توسعه تسهیلات و زیر بناهای گردشگری)	والفرد (۲۰۰۱)

مآخذ: یافتههای تحقیق، ۱۳۹۵.

شکل (۲): اثرات صنعت گردشگری در مناطق روستایی، ۱۳۹۵.

روش تحقیق

هدف کلی این تحقیق بررسی عوامل بهبود گردشگری روستایی شهرستان اردبیل می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های ترکیبی است که با استفاده از تکنیک‌های کیفی (مصاحبه نیمه ساختار یافته) و کمی (پرسش‌نامه لیکرت) انجام شده است. در مرحله نخست، عوامل بهبود گردشگری روستایی در محدوده مورد مطالعه، از دیدگاه نخبگان محلی با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته مورد شناسایی قرار گرفت. برای نیل به این مقصود، با ۳۵ نفر از ساکنان منطقه مورد مطالعه که دارای تحصیلات دانشگاهی با حداقل مدرک تحصیلی فوق دیپلم بودند، مصاحبه‌های جداگانه‌ای به عمل آمد. روش نمونه‌گیری گلوله برفی که یک تکنیک نمونه‌گیری غیر احتمالی است. برای انتخاب افراد مصاحبه شونده به کار گرفته شد. برای تحلیل داده‌های ۳۵ مورد مصاحبه انجام شده، از روش کدگذاری باز استفاده شد. و بر اساس این روش، کدگذاری داده‌های مصاحبه در دو سطح کدگذاری اولیه یا سطح اول و کدگذاری سطح دوم یا متمرکز انجام شد. پس از کدگذاری سطح اول و سطح دوم، ۳۳ علت تاثیرگذار بر بهبود گردشگری روستایی شناسایی شد. در مرحله دوم تحقیق، برای شناخت و تحلیل دیدگاه اجتماعات روستایی و میزان توافق نظری آنها با نتایج مرحله نخست، ۳۳ علت شناسایی شده مبنای طراحی پرسش‌نامه به روش لیکرت، قرار گرفت. گفتنی است جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، شامل کل روستاییان بالای ۱۵ سال ساکن در مناطق روستایی شهرستان اردبیل می‌باشد (N=۱۶۷۳۹)، که از این میان تعداد ۳۷۶ نفر با استفاده از فرمول کوکران به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این مطالعه پرسش‌نامه‌ای بوده است که با توجه به اهداف تحقیق طراحی شد. روایی صوری پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان مورد تایید قرار گرفت. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه صورت گرفت و با داده‌های کسب شده و استفاده از فرمول ویژه کرونباخ آلفا در نرم افزار SPSS، پایایی بخش‌های مختلف پرسش‌نامه تحقیق ۰/۸۵ الی ۰/۹۱ بدست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی و با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شد. در بخش آمار توصیفی با استفاده از آماره‌هایی نظیر فراوانی، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات به توصیف داده‌های پژوهش پرداخته شد و در بخش استنباطی مهم‌ترین روش آماری به کاررفته در این پژوهش تحلیل عاملی است. تحلیل عاملی تحلیل آماری از روش‌های چند متغیره است که در آن متغیرهای مستقل و وابسته مطرح نیست. زیرا این روش، از شیوه‌های هم وابسته است که در آن‌ها همه متغیرها نسبت به هم وابسته شمرده می‌شود و تلاش می‌شود متغیرهای بسیاری در چند عامل خلاصه شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

ویژگی‌های فردی نمونه آماری مورد مطالعه

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که نمونه آماری مورد مطالعه، در محدوده سنی ۱۴ الی ۷۴ سال قرار دارند همان‌طوریکه جدول (۲) نشان می‌دهد بیش‌ترین تعداد نمونه در گروه سنی ۲۱ الی ۳۰ قرار سال قرار دارند. بررسی وضعیت تاهل نیز نشان داد ۶۷ درصد (۲۲۲ نفر) متاهل و ۳۳ درصد (۱۵۴ نفر) در تحقیق حاضر مجرد هستند. بررسی تعداد اعضای خانوار نیز مشخص کرد تعداد اعضای خانوار در محدوده

۴الی ۶ نفر با ۴۳/۵ درصد در بالاترین رده و بالای ۱۰ نفر با ۳/۵ درصد در پایین ترین رده قرار دارند.

جدول (۲) مشخصات فردی نمونه مورد مطالعه

گروه سنی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۲۰ سال و کمتر	۸۱	۳۳٪	۳۳٪
۲۱ - ۳۰	۱۲۶	۳۷/۵٪	۶۰/۵٪
۳۱ - ۴۰	۸۹	۲۲٪	۸۲/۵٪
۴۱ سال و بالاتر	۸۰	۱۷/۵٪	۱۰۰٪
وضعیت تاهل			
مجرد	۱۵۴	۳۳٪	۳۳٪
متاهل	۲۲۲	۶۷٪	۱۰۰٪
جمع	۳۷۶	۱۰۰٪	-
تعداد اعضای خانوار			
۰-۳	۱۰۲	۲۹٪	۲۹٪
۴-۶	۱۳۱	۴۳/۵٪	۷۲/۵٪
۷-۹	۹۲	۲۴٪	۹۶/۵٪
بالای ۱۰	۵۱	۳/۵٪	۱۰۰٪

مآخذ: یافته‌های تحقیق

همان طوری که جدول (۳) نشان می‌دهد که از میان ۲۰۰ نفر نمونه آماری مورد مطالعه، ۷۰ نفر بی‌سواد هستند (۳۵ درصد)، ۲۴/۵ درصد با آموزش نهضت سواد آموزی، توانایی خواندن و نوشتن دارند. ۳۳ نفر (۱۶/۵) درصد در مقطع ابتدایی تحصیل کرده‌اند و ۲۳ نفر (۱۱/۵ درصد) در مقطع راهنمایی و ۱۷ نفر (۸/۵ درصد) در مقطع متوسطه تحصیل کرده‌اند. ۸ نفر (۴ درصد) نیز مدرک دیپلم دارند. با توجه به این اطلاعات، می‌توان گفت ۷۶ درصد از نمونه آماری مورد مطالعه، تحصیلات قابل توجهی ندارند بی‌سواد و کم سواد هستند.

جدول (۳) میزان تحصیلات نمونه فردی مورد مطالعه

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی سواد	۱۰۲	۳۵٪	۳۵٪
خواندن و نوشتن	۸۱	۲۴/۵٪	۵۹/۵٪
ابتدایی	۶۵	۱۶/۵٪	۷۶٪
راهنمایی	۴۴	۱۱/۵٪	۸۷/۵٪
متوسطه	۴۲	۸/۵٪	۹۶٪
دیپلم و بالاتر	۳۸	۴٪	۱۰۰٪
جمع کل	۳۷۶	۱۰۰٪	-

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان:

جهت تعیین عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی، میانگین رتبه‌ای نظر روستاییان در مناطق روستایی محاسبه و اولویت‌بندی شدند. همانطور که در جدول (۴) نشان داده شده است، تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی، گسترش امکانات رفاهی و خدماتی، توانمندسازی روستاییان و تقویت زیرساخت فیزیکی در اولویت‌های اول تا پنجم جزو مهمترین عوامل اولویت‌بندی شده است.

جدول (۴): اولویت‌بندی عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان

اولویت	گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	بار عاملی
۱	تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی	۳/۸۳	۱/۴۰	۰/۷۸
۲	گسترش امکانات رفاهی و خدماتی	۳/۸۱	۱/۳۹	۰/۸۱
۳	توانمندسازی روستاییان	۳/۷۸	۱/۱۸	۰/۷۳
۴	تقویت زیرساخت فیزیکی	۳/۷۴	۱/۴۰	۰/۷۶
۵	حمایت دولت از گردشگری روستایی	۳/۶۵	۱/۳۸	۰/۷۰
۶	حمایت از تشکل‌های تعاونی‌های مردمی در زمینه گردشگری روستایی	۳/۶۰	۱/۵۵	۰/۸۲
۷	تقویت زیرساخت قانونی	۳/۵۷	۱/۲۹	۰/۷۹
۸	افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری	۳/۵۷	۱/۴۶	۰/۷۹
۹	کاهش بوروکراسی اداری به منظور تسریع در پروژه‌های گردشگری	۳/۵۵	۱/۴۸	۰/۷۶
۱۰	پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی پیرامون مزایای گردشگری	۳/۵۳	۱/۴۱	۰/۸۲
۱۱	ثبات در سیاست‌های دولت	۳/۴۵	۱/۲۵	۰/۷۹
۱۲	تقویت زیرساخت اقتصادی	۳/۴۱	۱/۲۴	۰/۸۱
۱۳	برگزاری جلسات منظم با افراد محلی پیرامون گردشگری روستایی	۳/۳۹	۱/۲۹	۰/۷۶
۱۴	تدوین یک برنامه جامع	۳/۳۷	۱/۴۴	۰/۷۹
۱۵	تقویت فرهنگ پذیرش	۳/۲۸	۱/۲۵	۰/۷۷
۱۶	تنوع بخشیدن به فعالیت‌های گردشگری روستایی	۳/۲۴	۱/۳۷	۰/۸۴
۱۷	اهتمام به تبلیغات کافی	۳/۲۱	۱/۲۵	۰/۷۷
۱۸	ارتقای دانش گردشگری روستاییان	۳/۱۱	۱/۵۳	۰/۷۷
۱۹	مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری روستایی	۳/۰۹	۱/۴۵	۰/۷۷
۲۰	مشارکت افراد بومی در جهت توسعه زیرساخت‌ها، تجهیزات و تسهیلات توریستی	۳/۰۸	۱/۳۵	۰/۷۹
۲۱	برگزاری دوره‌های آموزشی	۳/۰۵	۱/۴۲	۰/۷۶
۲۲	تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی	۳/۰۱	۱/۲۵	۰/۷۲
۲۳	توانمندسازی روان‌شناختی	۲/۹۴	۱/۲۹	۰/۸۳
۲۴	شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری روستایی	۲/۸۹	۱/۲۶	۰/۸۱
۲۵	کاهش مشکلات زیست محیطی	۲/۸۹	۱/۲۰	۰/۷۰
۲۶	ارائه خدمات ترویجی	۲/۸۸	۱/۴۲	۰/۷۹

اولویت	گویه ها	میانگین	انحراف معیار	بار عاملی
۲۷	آموزش آداب و رسوم روستاییان به گردشگران	۲/۸۶	۰/۹۵	۰/۶۰
۲۸	زیاد بودن مراکز آموزشی	۲/۸۲	۱/۲۸	۰/۷۴
۲۹	کاهش تعارض بین جامعه محلی و گردشگران	۲/۸۱	۱/۱۴	۰/۷۲
۳۰	ارتقای امنیت اجتماعی	۲/۸۰	۱/۲۰	۰/۷۷
۳۱	برنامه‌ریزی دقیق جهت شناسایی پتانسیل‌های مختلف گردشگری روستایی	۲/۶۷	۱/۳۴	۰/۷۶
۳۲	یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری	۲/۶۶	۱/۱۶	۰/۶۰
۳۳	بهبود باور و نگرش	۲/۵۵	۱/۱۹	۰/۷۱

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

هم چنین برای تعیین مهم‌ترین عوامل بهبود گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان، از تحلیل عاملی استفاده شد. محاسبات انجام شده در جدول (۵) نشان می‌دهد که جهت تعیین انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی از آزمون^۱ KMO و بارتلت^۲ استفاده گردید و در این بخش مقدار KMO برابر ۰/۷۸ و نیز آماره بارتلت برای تعیین اثرات گردشگری در مناطق روستایی نیز برابر با ۴/۱۱۸ به دست آمد که در سطح یک ۰/۰۰۰ معنی دار می‌باشد. بنابر این داده‌های موجود برای تحلیل عاملی مناسب تشخیص داده شدند.

جدول (۵): مقدار KMO و آزمون بارتلت

تحلیل عاملی	KMO	Bartlet Test	Sig
عوامل بهبود گردشگری روستایی	۰/۷۸	۴/۱۱۸	۰/۰۰۰

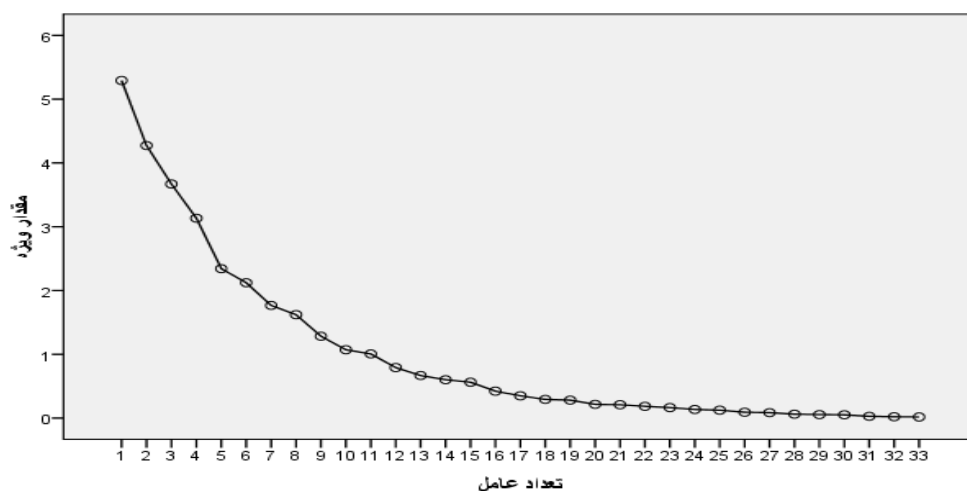
مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

پس از آن همان‌طوری که شکل (۲) نشان می‌دهد برای تعیین عوامل از نمودار سنگریزه‌ای مقدار ویژه و درصد واریانس استفاده گردید. بر این اساس ۴ عامل شناسایی شدند که در مجموع (۴۸/۳۱) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. افزون بر این همان‌طوری که در جدول (۵) ملاحظه می‌شود در این تحقیق، با توجه به ملاک کیسر، ۴ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک برای متغیرهای تاثیرگذار گردشگری در مناطق روستایی استخراج شد. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس^۳، متغیرهای تاثیرگذار گردشگری در مناطق روستایی در ۴ عامل طبقه بندی شدند. در مجموع این ۴ عامل (۴۸/۳۱) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

1. Kaiser-Meyser-Oklin

2. Bartlet Test

3. Vrimax

شکل (۲): نمودار سنگریزه‌ای برای تعیین تعداد عامل‌ها، ۱۳۹۵.

جدول (۵): عوامل استخراج شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس قبل از چرخش

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
عامل اول	۸/۹۴	۲۶/۳۱	۲۶/۳۱
عامل دوم	۲/۸۵	۸/۴۰	۳۴/۷۱
عامل سوم	۲/۴۵	۷/۲۱	۴۱/۹۲
عامل چهارم	۲/۱۷	۶/۳۹	۴۸/۳۱

مآخذ: یافته‌های تحقیق

چرخش عامل‌ها و نام‌گذاری آنها (تحلیل عاملی عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی): همان‌طوری که گفته شد در این پژوهش برای تسهیل در تفسیر عامل‌ها و ساده کردن ساختار آنها از چرخش عاملی از نوع واریماکسی استفاده شده است. جدول (۶) چهار عامل استخراج شده همراه با مقادیر ویژه و درصد واریانس را بعد از چرخش نشان می‌دهد. همان‌طوری که ملاحظه می‌شود عامل اول بیشترین سهم (۲۵/۹۱ درصد) و عامل چهارم کمترین سهم (۶/۹۷) را در تبیین واریانس کل متغیرها دارا می‌باشد.

جدول (۶): عوامل استخراج شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس بعد از چرخش

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
عامل اول	۸/۸۱	۲۵/۹۱	۲۵/۹۱
عامل دوم	۲/۸۲	۸/۳۰	۳۴/۲۱
عامل سوم	۲/۴۲	۷/۱۳	۴۱/۳۵
عامل چهارم	۲/۳۷	۶/۹۷	۴۸/۳۲

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

هم چنین برای تعیین سطح معنی داری و بیان نقش هر متغیر در عامل مربوط، در پژوهش حاضر متغیرهای که بار عاملی بیش از ۰/۴ داشتند مدنظر قرار گرفتند. نتایج حاصل نشان می‌دهد که تمام متغیرهای وارد شده، دارای بار عاملی بیشتر از ۰/۴ بوده‌اند. در نهایت بر اساس نتایج جدول (۶)، متغیرهایی که در هریک از چهار عامل مذکور قرار می‌گیرند، عبارتند از:

عامل اول: توانمندسازی روستاییان، پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی پیرامون مزایای گردشگری، ارتقای دانش گردشگری روستاییان، برگزاری دوره‌های آموزشی، ارائه خدمات ترویجی، تنوع بخشیدن به فعالیت‌های گردشگری روستایی، زیاد بودن مراکز آموزشی، اهتمام به تبلیغات کافی، آموزش آداب و رسوم روستاییان به گردشگران و برگزاری جلسات منظم با افراد محلی پیرامون گردشگری روستایی در این عامل قرار دارند. بار عاملی این متغیرها نشان می‌دهد که تمامی آنها با این عامل همبستگی مثبت و بالایی دارند که با توجه به متغیرهایی که در این عامل قرار گرفته‌اند، عنوان «آموزشی و تبلیغاتی» برای این عامل برگزیده شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه آن (۸/۸۱) که از تمامی عامل‌های دیگر بیشتر است، بیش از ۲۵/۹۱ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند.

عامل دوم: متغیرهای قرار گرفته در این عامل شامل: تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی، گسترش امکانات رفاهی و خدماتی، حمایت دولت از گردشگری روستایی، حمایت از تشکلهای تعاونی مردمی در زمینه گردشگری روستایی، کاهش مشکلات زیست محیطی، برنامه‌ریزی دقیق جهت شناسایی پتانسیل‌های مختلف گردشگری روستایی، کاهش بوروکراسی اداری به منظور تسریع در پروژه‌های گردشگری و تدوین یک برنامه جامع گردشگری می‌باشند. همانطور که ملاحظه می‌گردد بار عاملی این متغیرها بین ۰/۶۰ تا ۰/۷۹ متغیر است و تمامی متغیرها با عامل دوم همبستگی مثبت دارند. با توجه به ماهیت متغیرهای تشکیل دهنده، نام «حمایت طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت» برای این عامل انتخاب گردید. که با مقدار ویژه (۲/۸۲)، در مجموع (۸/۳۰) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

عامل سوم: متغیرهای تقویت زیرساخت قانونی، تقویت زیرساخت فیزیکی، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری، یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری، ثبات در سیاست‌های دولت، تقویت زیرساخت اقتصادی، تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی و ارتقای امنیت اجتماعی در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تاثیرگذار، عامل سوم تحت عنوان عامل «تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی جمعی» نامیده می‌شود. که این عامل با مقدار ویژه (۲/۴۲)، در مجموع (۷/۱۳) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

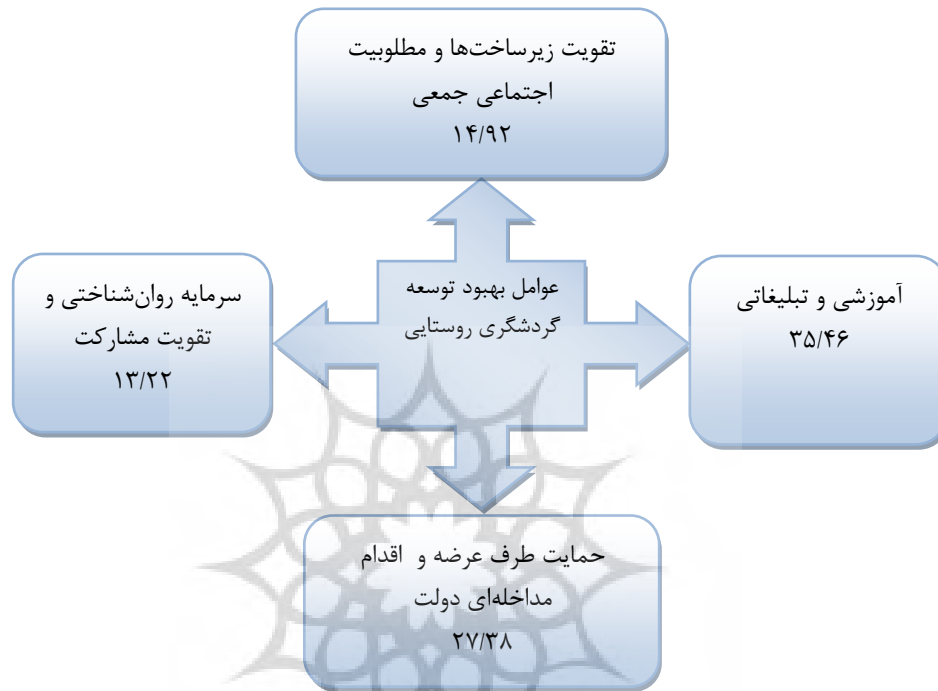
عامل چهارم: متغیرهای که در این عامل قرار می‌گیرند، شامل توانمندسازی روانشناختی، شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری، مشارکت افراد بومی در جهت توسعه زیرساخت‌ها و تجهیزات و تسهیلات توریستی، کاهش تعارض بین جامعه محلی و گردشگران، بهبود باور و نگرش، تقویت فرهنگ پذیرش و مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری روستایی می‌باشد که بر اساس آنها، عنوان عامل «سرمایه روان شناختی و تقویت مشارکت» برای این عامل برگزیده شده است. که این عامل با مقدار ویژه (۳/۲۲)، در مجموع (۱۱/۵۱) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

جدول (۶): متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و بار عاملی بدست آمده از ماتریس دوران یافته

بار عاملی	متغیرها	نام عامل
۰/۹۸	توانمندسازی روستاییان	آموزشی و تبلیغاتی
۰/۹۴	پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی پیرامون مزایای گردشگری	
۰/۹۲	ارتقای دانش گردشگری روستاییان	
۰/۸۷	برگزاری دوره‌های آموزشی	
۰/۴۹	ارائه خدمات ترویجی	
۰/۴۷	تنوع بخشیدن به فعالیت‌های گردشگری روستایی	
۰/۸۵	زیاد بودن مراکز آموزشی	
۰/۸۱	اهتمام به تبلیغات کافی	
۰/۶۲	آموزش آداب و رسوم روستاییان به گردشگران	
۰/۵۲	برگزاری جلسات منظم با افراد محلی پیرامون گردشگری روستایی	
۰/۵۸	تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی	
۰/۸۳	گسترش امکانات رفاهی و خدماتی	
۰/۶۹	حمایت دولت از گردشگری روستایی	
۰/۵۷	حمایت از تشکل‌های تعاونی مردمی در زمینه گردشگری روستایی	
۰/۵۹	کاهش مشکلات زیست محیطی	
۰/۵۴	برنامه‌ریزی دقیق جهت شناسایی پتانسیل‌های مختلف گردشگری روستایی	
۰/۸۰	کاهش بوروکراسی اداری به منظور تسریع در پروژه‌های گردشگری	
۰/۶۷	تدوین یک برنامه جامع گردشگری	تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی
۰/۹۰	تقویت زیرساخت قانونی	
۰/۸۶	تقویت زیرساخت فیزیکی	
۰/۷۷	افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری	
۰/۶۰	یکپارچه‌سازی مراکز تصمیم‌گیری	
۰/۵۶	ثبات در سیاست‌های دولت	
۰/۷۶	تقویت زیرساخت اقتصادی	
۰/۷۴	تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی	
۰/۷۳	ارتقای امنیت اجتماعی	سرمایه روان‌شناختی و تقویت مشارکت
۰/۸۸	توانمندسازی روان‌شناختی	
۰/۸۲	شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری	
۰/۷۰	مشارکت افراد بومی در جهت توسعه زیرساخت‌ها و تجهیزات و تسهیلات توریستی	
۰/۹۷	کاهش تعارض بین جامعه محلی و گردشگران	
۰/۷۵	بهبود باور و نگرش	
۰/۷۹	تقویت فرهنگ پذیرش	
۰/۶۱	مشارکت روستاییان در برنامه‌های گردشگری روستایی	

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

در نهایت با توجه به نتایج فوق، عوامل بهبود گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان در شکل (۳) نشان داده شده است که بر اساس آن عوامل بهبود گردشگری روستایی با عامل آموزشی و تبلیغات، حمایت طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت، تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی جمعی و سرمایه روان‌شناختی و تقویت مشارکت ارتباط دارد.

شکل ۳: مدل نهایی پژوهش؛ عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی و درصد تبیین هر یک از آنها

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

مطابق جدول (۷)، در خاتمه جهت سنجش اثرگذاری مولفه‌های بر موفقیت گردشگری از آزمون خی دو بهره گرفته شد و همانطوری که نتایج تحقیق نشان می‌دهد بین تمامی مولفه‌های تحقیق و بهبود توسعه گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد چون که مقدار p در تمامی مولفه‌ها کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد.

جدول (۷): آزمون خی دو بین مولفه‌های تاثیرگذار بر موفقیت گردشگری

ردیف	نوع رابطه	مقدار خی دو	مقدار p
۱	تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی جمعی	۴۵/۳۱	۰/۰۰۰
۲	آموزشی و تبلیغاتی	۹۸/۶۵	۰/۰۰۰
۳	حمایت طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت	۸۷/۳۲	۰/۰۰۰
۴	سرمایه روان‌شناختی و تقویت مشارکت	۳۴/۲۵	۰/۰۰۰

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ .

نتیجه گیری و پیشنهادات

این مقاله عوامل عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی را در شهرستان اردبیل مورد بحث و بررسی قرار داده است و همان طوری که نتایج تحقیق نشان داد از بین عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی در مناطق روستایی شهرستان اردبیل تقویت سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی، گسترش امکانات رفاهی و خدماتی، توانمندسازی روستاییان و تقویت زیرساخت فیزیکی به ترتیب در رتبه اول و چهارم و بهبود باور و نگرش در رتبه آخر قرار گرفت. افزون بر این، در این تحقیق جهت شناخت عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه (۳۳) شاخص به کار گرفته شد و داده‌ها با استفاده از مدل تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و با توجه به ملاک کیسر، ۴ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک برای عوامل بهبود توسعه گردشگری مناطق روستایی استخراج شد. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس، متغیرهای مربوط به عوامل بهبود توسعه گردشگری مناطق روستایی در ۴ عامل طبقه بندی شدند که عامل اول به نام عامل آموزشی و تبلیغاتی، با تبیین بیش از ۳۵/۴۶ درصد از کل واریانس، به عنوان اثر بخش ترین عامل معرفی شد. عامل دوم به نام عامل حمایت طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت، ۲۷/۳۸ درصد از واریانس کل را پس از عامل اول تبیین کرد. عامل سوم به نام عامل تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی جمعی، ۱۴/۹۲ درصد از کل واریانس و عامل آخر به نام عامل سرمایه روان‌شناختی و تقویت مشارکت، ۱۲/۲۲ درصد از کل واریانس را تبیین کردند. این چهار عامل در مجموع ۴۸/۳۱ درصد از واریانس عوامل بهبود توسعه گردشگری روستایی در مناطق روستایی را تبیین می‌کنند. در نهایت نتایج تحقیق نشان داد که بین تمامی مولفه‌های تحقیق (آموزشی و تبلیغاتی، حمایت طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت، تقویت زیرساخت‌ها و مطلوبیت اجتماعی جمعی و سرمایه روان‌شناختی و تقویت مشارکت) با بهبود توسعه گردشگری روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد نتایج این تحقیق با مطالعات تقدیمی و همکاران (۱۳۹۴)، حیدری ساریان و حاجی حیدری (۱۳۹۶)، بالغلو و برینگبرگ (۲۰۱۳)، بلیج و همکاران (۲۰۱۶) و عبدالمنافی و ازکیا (۱۳۹۰) هم‌خوانی دارد. بر طبق یافته‌های تحقیق، پیشنهادهای زیر به منظور بهبود توسعه گردشگری روستایی و متعاقب آن توسعه مناطق روستایی ارائه می‌شود:

با استناد به نتایج توصیفی تحقیق مبنی بر پایین بودن سطح تحصیلات روستاییان، استفاده از رسانه‌های همگانی مثل رادیو و تلویزیون به منظور اطلاع رسانی صحیح برای روستاییان جهت بالا بردن آگاهی آنان به فواید توسعه گردشگری در مناطق روستایی دهستان سردابه در اولویت قرار گیرد و در این ارتباط مطلوب است آموزش‌های ویژه‌ای جهت ارتقای آگاهی‌های روستاییان این دهستان ترتیب داده شود و در این راستا بخش آموزش باید آموزش توانمندساز در حیطه مهارتی حرکتی را در محور توجه قرار داده و بداند که بیش‌تر آموزش در مناطق روستایی دهستان سردابه باید به توانمندی منجر شوند، بر این اساس روستاییان توانمند باید بتوانند در فعالیتهای مختلف آموزشی به منظور ترویج هر چه بیشتر گردشگری در مناطق روستایی مشارکت کنند، در تصمیم‌گیرهای مختلف در راستای توسعه گردشگری روستایی نقش داشته باشند، از طرف دیگر مورد احترام قرار گیرند، به دانش

فنی آنها پیرامون صنعت گردشگری توجه شود، عملکرد مناسبی داشته و در جهت افزایش دانش خود تلاش نمایند. هم‌چنین بایستی اطلاع‌رسانی صحیح و آموزش به روستاییان دهستان سردابه مبنی بر احترام به گردشگر از طرف مروجین روستایی در راستای توسعه هرچه بیشتر گردشگری روستایی در دستور کار قرار گیرد و افزون بر این به نوعی اطلاع‌رسانی برای گردشگران در راستای احترام به ارزش‌های بومی روستاییان و آداب و رسوم آنان صورت گیرد تا تعارض بین گردشگران و روستاییان به حداقل کاهش یابد و در راستای جلب رضایت مشتریان بایستی خدمات و امکانات خوبی به گردشگران داده شود چون در صورت تحقق این امر گردشگران از مسافرت خود احساس رضایت کرده و دوباره به مکان مورد مطالعه مراجعت می‌کنند. البته این امر محقق نمی‌شود مگر اینکه آحاد و قشر مختلفی از روستاییان دهستان سردابه در این امر مشارکت داده شوند. علاوه بر این مروجین روستایی باید اثرات مثبت توسعه گردشگری را مبنی بر فواید مستقیم آن بر رونق و شکوفایی مناطق روستایی به روستاییان اطلاع‌رسانی کنند. هم‌چنین شایسته است بازنندیشی و بازرگری به چگونگی سرمایه‌گذاری و توزیع امکانات و خدمات و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این نوع امکانات به نواحی روستایی با قابلیت بالا و متوسط جذب گردشگر همانند دهستان سردابه در اولویت قرار گیرد. برگزاری همایش‌ها و نشست‌های توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت توریسم روستایی به همت مسئولان درگیر در صنعت گردشگری روستایی، دعوت از سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و ایجاد تسهیلات و امتیازات ویژه سرمایه‌گذاری در زمینه احداث هتل‌ها، مجتمع‌های اقامتی، تاسیسات تفریحی، موزه تاریخی و مناظر روستایی در دستور کار قرار گیرد. علاوه بر این زمینه‌سازی و تشویق مردم به مشارکت در جهت توسعه زرع ساخت‌ها، تجهیزات و تسهیلات مختلف توریستی و کسب درآمد از این طریق و هم‌چنین استفاده از مشارکت بخش خصوصی در زمینه‌هایی که مردم نمی‌توانند به مشارکت و سرمایه‌گذاری بپردازند صورت گیرد. بایستی اجرای برنامه‌های آموزشی - ترویجی به منظور تربیت راهنمایان محلی و افزایش آگاهی اجتماعات روستایی از پیامدهای توسعه صنعت گردشگری در محل و فراهم‌سازی بستر تعامل با گردشگران ورودی مورد توجه قرار گیرد. هم‌چنین برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری لازم برای ارتقای شاخص‌های توسعه انسانی در مناطق روستایی با عنایت به تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم این شاخص‌ها بر توسعه پایدار صنعت گردشگری روستایی و تحول مثبت مورد توجه قرار گیرد. ارائه آموزش، آگاهی‌ها و مهارت لازم برای تقویت صنعت گردشگری در دهستان سردابه از اهمیت اساسی برخوردار است و باید به دقت جهت توسعه آن برنامه‌ریزی شود. و هم‌چنین چون که اعتقاد به توسعه گردشگری باید بیش از هر چیز در دیدگاه و تفکر متولیان و مسئولین گردشگری نقش بندد. از این رهگذر نوبت به آحاد مردم و جامعه برسد تا به باور خویش دریابند که صنعت گردشگری می‌تواند مسیر رشد و توسعه در ابعاد فردی، سازمانی و ملی کشور را هموار نماید. در فرآیند توریسم روستایی بایستی جهت توسعه گردشگری دهستان سردابه، زیربنای گردشگری از جمله تامین آب، نیروی برق، دفع زباله، فاضلاب و مخابرات به درستی توسعه یابند. هم‌چنین حفاظت و نگهداشت محیط زیست، استفاده بهینه و متعادل از منابع طبیعی و دارایی‌های روستایی مورد توجه باشد. هرگونه مداخله در ساختار روستا برای برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی گردشگری دهستان سردابه باید با افزایش

آگاهی روستاییان، مشارکت‌سازی روستایی و دخیل کردن روستاییان در فرآیند گردشگری روستایی به عنوان ذی‌نفعان اصلی پروژه، مورد توجه باشد. بایستی حمایت‌های مالی جهت توسعه توریسم روستایی به عمل آید. هم‌چنین جهت تحقق بهبود بیشتر وضعیت اقتصادی روستاییان به صنعت گردشگری باید توجه ویژه بشود و برنامه توسعه گردشگری در راستای برنامه‌های توسعه اقتصادی، سیاست‌گذاری گردد. در نهایت با ارتقای آگاهی گردشگران روستایی نسبت به گردشگری روستایی، ایجاد انگیزش درونی در روستاییان با توانمندسازی آنان در زمینه تبلیغ گردشگری در روستاهای منطقه، بر شمردن مزایا و محاسنات صنعت گردشگری برای روستاییان و اثرات مادی و معنوی آن بر خود روستاییان، جلوگیری از بورس بازی زمین در مناطق روستایی، ایجاد تسهیلات ویژه برای گردشگران اعم از هتل، مسافرخانه، رستوران، اقامتگاه و پناهگاه در مناطق کوهستانی، توسعه و احداث خدمات بین راهی و کشاندن بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این بخش می‌توان شاهد شکوفایی هر چه بیشتر این صنعت در مناطق روستایی بود.

منابع

- ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی، (۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، اطلاعات، تهران.
- پاپ زن، عبدالحمید، قبادی، پرستو، زرافشانی، کیومرث و شهیرگراوندی (۱۳۸۹)، مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۳، صص ۵۲-۲۵.
- تقدیسی، احمد، وارثی، حمیدرضا، احمدیان، مهدی و حمید عسگری (۱۳۹۳)، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق روستایی، (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان جیرفت)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال چهارم، شماره ۱، صص ۱۴-۱.
- تقدیسی، احمد، وارثی، حمیدرضا، احمدیان، مهدی و حمید عسگری (۱۳۹۴)، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان جیرفت)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۴، شماره ۱، صص ۱۴-۱.
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۰)، تحلیل موانع مؤثر بر توسعه گردشگری دهستان سردابه، شهرستان اردبیل، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۸۱-۶۸.
- حیدری ساربان، وکیل و سمیه حاجی حیدری (۱۳۹۶)، تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی، مطالعه
- خسروی، حسین (۱۳۸۶)، مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری در استان قم، مجله رشد آموزش جغرافیا، دوره ۲۲، شماره ۱، صص ۴۷-۵۵.
- رضوانی، محمدرضا و جواد صفایی (۱۳۸۴)، «گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید؛ مطالعه موردی: نواحی روستایی شمال تهران» پژوهش‌های جغرافیایی دانشگاه تهران، شماره ۵۴، صص ۱۰۹-۱۲۱.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و اسماعیل قادری (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، مجله مدرس، دوره ۶، شماره ۲، صص ۳۳-۶۵.

- زنگی آبادی، علی، ضیایی، محمود، بایزیدپور، هیمین و اسفندیار کهزادی (۱۳۸۹) تحلیلی بر وضعیت امکانات و تسهیلات گردشگری استان کردستان از دید گردشگران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره چهارم، صص ۵۶-۴۰.
- سقای، مهدی (۱۳۸۲)، بررسی قابلیت‌های گردشگری در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- عبدالمنافی، طاهره و مصطفی ازکیا (۱۳۹۰)، عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت، فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال چهارم، شماره ۱، صص ۱۱۳-۹۹.
- عبدالمنافی، طاهره و مصطفی ازکیا (۱۳۹۰)، عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت، فصلنامه ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۴، شماره ۱۰، صص ۱۱۳-۹۹.
- کرمی دهکردی، مهدی، میرک‌زاده، علی اصغر و فرشته غیاثوند غیاثی (۱۳۹۱)، تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهار محال و بختیاری، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۳، شماره ۱، صص ۹۹-۱۱۲.
- مافی، عزت الله و مهدی سقایی (۱۳۸۷)، تحلیلی بر گردشگری روستایی در پیرامون کلان‌شهرها، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۰، صص ۳۹-۲۱.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن و ماهره نصرتی (۱۳۹۰)، امکان‌سنجی توسعه گردشگری در نواحی روستایی از دیدگاه گردشگران (بخش کرگانرود شهرستان طالش)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره ۴۱، صص ۸۴-۶۹.
- مطیعی لنگرودی و سید حسن ایمانی (۱۳۸۵)، نقش گردشگری در اقتصاد روستایی ایران، مجله علوم جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد، شماره ۳، صص ۵۲-۴۲.
- منشی زاده، رحمت اله (۱۳۸۲) گردشگری روستایی، انتشارات منشی، تهران.
- موردی: (روستای موئیل شهرستان مشگین‌شهر، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، دوره ۲، شماره ۵، صص ۵۶-۱۲.
- موسوی، فریبرز و صدیقه رضائیان (۱۳۸۵)، نقش مدیریت ارتباط الکترونیکی با مشتری در گردشگری ایران، فصلنامه مدیریت فردا، شماره ۱۳ و ۱۴، صص ۲۹-۷.
- مهدوی حاجیلویی، مسعود، قدیری معصوم، مجتبی و نسرین قهرمانی (۱۳۸۷)، اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲، صص ۶۰-۳۹.
- مهدوی، داوود (۱۳۸۲)، نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک، نمونه موردی؛ دهستان لواسان کوچک، به راهنمایی دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.

Archer, B (2005), Economics impact: misleading multiplier, *Annals of Tourism Research* 11, 2 (6), pp: 517-518.

Baloglu, S., & Bringberg, D (2013), Affective images of tourism destinations. *Journal of Travel Research*, 35(4), 11-15.

Belij, M.; Veljković, J.; Pavlović, S (2016), Role of local community in tourism development: Case study village Zabrega. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 9(4), 1-14.

- Benedek, J, Deszi, S., (2014), The role of rural tourism in the economic diversification of rural space in Romania, International Conference, 3(15), 230-233.
- Blackstock, K (2007), a critical look at community based tourism. Community Development Journal, 4(6), 250-270.
- Briedenhann, J., Wickens E., (2012), Tourism route as tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream? Tourism Management 25, 6(5), pp: 71-76.
- Cipollari, C., (2010), rural Cipollari in Botiza: interactions from Tourist encounter .interaction conference, Shifeld, United Kingdom, 1(3), pp:65-74.
- Crompton, J (2007), Economic Impact analysis: myths and misapplication, Trends 30,5 (6), 9-13.
- Cropper, J. et al (2009), on the choice of functional form for hedonic price functions. Review of Economics and Statistics, 9(70), pp : 668-670.
- Daniel, J (2013), Economics Impacts of Tourism ,the flasher Press, London, Washington, D.C, 6(15), 421-431.
- Dieke, P, C., (2010), the development of tourism in Kenya and the Gambia, a comparative analysis .Ph.D. thesis, The Scottish hotel School, university of Strathclyde.
- Fleischer, A., (2007), the rural vacationers: follow-up study. Israel, Jerusalem: ministry of tourism, 5(32), 20-30.
- Fons, M.V.S.; Fierro, J.A.M.; y Patiño, M.M (2015), rural tourism: A sustainable alternative. Applied Engineering, (8), 551-557.
- Getz, D., Carlsen, J (2007), characteristics and goals of family and own operated business in the rural tourism and hospitality sectors. Tourism management, 6(21), pp: 546-550.
- Hall, C.M (2006), Tourism planning: policies, process and relationships. Harlow, England: Printice Hall, 7(18), 23-26.
- Ilbery, B, et al (2014), farm-based tourism as an alternative farm enterprise: A case study from the Northern Pennines, England. Regional studies, 3(32), pp: 355-361.
- Jenkins, C., (2000), Tourism in developing countries: A critique, international journal of Tourism Management, 6(1), pp: 36-43.
- Law, R.; Leung, R.; Buhalis, D (2013), Information technology applications in hospitality and tourism: A review of publications. Journal Travel Tourism Market. 2(6), 599-623.
- Musarò, P., (2016), Responsible tourism as an agent of sustainable and socially-conscious development: Reflections from the Italian case. Journal of Tourism Management, 1(5), 93-107.
- Schubert, D., (2010), Active regions-shaping rural futures: A model for new rural development in Germany. In Coherence of Agricultural and Rural Development Policies; Diakosavvas, D., Ed.; OECD Publishing: Paris, France, 1(5), 333-352.
- Tuernock, D., (2011), Sustainable rural tourism in Indian Carpathians, Geographical Journals, 6(17), 89-98.
- Walford, N, (2001), patterns of development in tourism accommodation enterprise on farms in England and Wales. Applied Geography, 9(21), 331-340.
- Zhou, L., (2016), online rural destination images: Tourism and rurality. Journal Destination Market Management, 3 (2), 227-240